

Daniela Angelina JELINČIĆ

Projekt KEEP ON: Učinkovite politike za trajne in samozadostne projekte s področja kulturne dediščine

Kako lahko zagotovimo obstojnost in trajnost kulturne dediščine? Čeprav se v večini držav največji del proračuna, namenjenega kulturnemu sektorju, porabi za ohranjanje dediščine in je dediščina vključena v številne programe Evropske unije (EU), ki ji namenjujejo precejšnja sredstva, to še ne zagotavlja njene trajnosti. Mnoge kulturne ustanove še vedno težko pokrijejo celo najosnovnejše stroške vzdrževanja. Navedeno je velika težava v celotni EU, pri čemer je kulturna dediščina zaradi nedavnega upada gospodarstva in pandemije covid-19 pomaknjena še nižje na lestvici prednostnih nalog.

Trajnost je kompleksen pojem in ni nujno povezana s finančnimi sredstvi, poleg tega finančna sredstva še ne zagotavljajo trajnosti. Ta je močno odvisna od načina upravljanja dediščine, vključenosti lokalne skupnosti, okoljskih vprašanj, varovanja dediščinskih vrednot ipd. KEEP ON je projekt v okviru programa Interreg Europe in se izvaja od leta 2018, potekal bo do leta 2023, financira pa ga Evropski sklad za regionalni razvoj (ERDF). Njegov cilj je izboljšati javno politiko na področju kulturne dediščine z vidika zagotavljanja kakovostnih projektov, katerih rezultati se bodo lahko z ustreznimi

javnimi sredstvi trajno ohranjali. Njegov vpliv na regionalni razvoj naj bi bil dolgotrajen. Politika, ki jo projekt KEEP ON obravnava in izboljšuje, naj bi odpravila sramoten, a običajen pristop k ohranjanju trajnosti dediščine v smislu ko se projekt konča, se vse konča. O trajnosti za zdaj izrecno razmišlja presenetljivo malo kulturnih ustanov. Načrtovati jo je treba že dolgo pred izvedbo projekta, finančni organi pa jo morajo pazljivo vključiti v svoje usmeritvene dokumente. Po drugi strani je zaradi močnega upada javnih in zasebnih naložb v mnogih državah EU in posledic globalizacije pomembno poleg javnih virov financiranja aktivirati tudi zasebne vire. Projekt KEEP ON se osredotoča na naslednja glavna vprašanja: Kako lahko ustanove še naprej podpirajo svoje delovanje, potem ko se javno financiranje preneha? Kako zagotovijo sredstva za kritje prihodnjih operativnih stroškov? Kako trajni dediščinski projekti vplivajo na širše vidike družbe (gospodarstvo, urbanizem, skupnost itd.) in kako lahko javna politika podpira upravičence pri ohranjanju samozadostnosti njihovih projektov? Odgovori se iščejo na med-regionalni ravni EU.

V projektu sodelujejo partnerji iz sedmih držav EU (Grčije, Hrvaške, Italije, Nizo-

zemske, Poljske, Portugalske in Španije), ti izvajajo šest instrumentov politike (tri programe ERDF in tri regionalne/lokalne strategije), tako da pripravljajo konkretne akcijske načrte. Sodelujoče države so izjemno bogate s kulturno dediščino, hkrati pa jih ima večina najranljivejša gospodarstva (npr. Španija, Portugalska, Italija in Grčija). Poleg navedenih so v projekt vključene tudi Poljska kot največja prejemnica sredstev na podlagi evropske kohezijske politike, Nizozemska, ki uporablja model kulturne politike z močno vključenostjo lokalnih skupnosti (kar bi lahko imelo velik vpliv na trajnost), in svetovni partner iz Hrvaške. Dosedanje izkušnje, pridobljene v okviru navedenega partnerstva, kažejo, da države uporabljajo zelo različne pristope k zagotavljanju trajnosti kulturne dediščine. Za večino sta še vedno največja izziva zagotavljanje vzdržnega financiranja kulturne dediščine in nezadostno inovativno znanje njenih upravnikov. Po drugi strani so nekatere države navedena izziva že premagale. Ena izmed njih je Nizozemska, kjer poskušajo vzdržno financiranje dediščine zagotoviti s spremembo namembnosti objektov kulturne dediščine, pri čemer so preobrazbe pogosto namenjene širšemu trgu. Eden izmed izzivov, s katerim se pogosto srečujejo, je povezan

s sakralno dediščino; zaradi manjšanja števila vernikov se cerkve spreminjajo v koncertne dvorane, hotele, restavracije, izobraževalna središča ali študentske domove (Slika 1). Navedeno ne zagotavlja samo stalnih finančnih prilivov, ampak vpliva tudi na večjo obstojnost stavb, saj se redno uporabljajo. Poleg tega izboljša nadzor nad vlago in drugimi naravnimi dejavniki v stavbi, ki lahko vplivajo na njeno življenjsko dobo. Primeri tovrstnih sprememb namembnosti objektov kulturne dediščine so lahko navdih za druge države, čeprav so včasih močno odvisni od značilnosti posamezne dežele. Na primer, v državah, kjer so prebivalci tesno povezani s svojo vero, so tovrstne prakse neprimerne.

Nizozemski primer je lahko navdih za druge države tudi z vidika načrtovanja politike: dediščinska politika je običajno dolgoročna (pokriva obdobje 20–30 let), kar izraža trajnost, in neodvisna od političnega vpliva tudi, kadar se vladajoče stranke zamenjajo. Po drugi strani je največji izziv, s katerim se spoprijemajo Nizozemci, okoljska in ekološka trajnost. Naraščajoči izpusti ogljikovega dioksida močno vplivajo na gladino rek v mnogih nizozemskih mestih, hkrati pa navedeno neposredno ogroža dediščino in je resen dolgoročni izziv. Zato se javne politike pogosto osredotočajo na zmanjšanje ogljikovih izpustov in energetske porabe, uporabo odpornih materialov in izolacije pri obnovi kulturne dediščine ter uporabo obnovljivih virov energije. Te problematike ne rešuje samo kulturna politika, ampak se obravnava celostno, z vključenostjo raznih področij (npr. urbanizma, izobraževanja, industrije, znanosti itd.). Posebna pozornost se namenja tudi ozaveščanju javnosti, kar pa zahteva dolgoročen pristop.

Tudi primeri iz drugih držav EU kažejo, da se uporabljajo zanimivi pristopi. Grad v Checinyju na Poljskem ponuja lep primer pospeševanja kulturnega tu-

Slika 1: Nekdanji samostanski kompleks v Mariënburgu v občini 's-Hertogenbosch (vir: Internet 1)

rizma, portugalski ekomuzej lanu v Ribeiri de Pena (Slika 2) pa zasluži pohvale za participativni pristop k muzejskemu načrtovanju in upravljanju. Podobno kot na Nizozemskem je preobrazba verskih objektov, zlasti na podeželju, značilna tudi za Španijo. Projekt obnove in preobrazbe starega samostana v pokrajini Ribeira Sacra (Slika 3) je bil odgovor na vprašanje, kako na novo uporabiti ta zgodovinski objekt. Z njegovo obnovo in preureditvijo v hotel je zagotovljeno varstvo grajene kulturne dediščine, samostan tako ohranja svojo arhitekturno vrednost, hkrati pa je postal novo gonilo turističnega razvoja celotnega območja. V projekt je vključenih več deležnikov, med njimi tudi španska državna veriga luksuznih hotelov Paradores de Turismo de Espana, ki ponuja nastanitve v nekdanjih gradovih, palačah, trdnjavah, samostanih in drugih zgodovinskih stavbah. Veriga je skupaj s kulturnim ministrstvom in njegovim generalnim direktoratom za varstvo kulturne dediščine financirala obnovo samostana.

Pristop medregionalnega učenja, ki se uporablja v okviru projektnega partnerstva KEEP ON, lahko pomaga pri pripravi akcijskih načrtov v smislu

posegov v instrumente politike, ki odpravljajo zaznane vrzeli pri zagotavljanju trajnosti kulturne dediščine. Ko so uvedeni, morajo poskrbeti za to, da prihodnji projekti, financirani v okviru teh instrumentov, upravičijo naložbe in omogočijo trajne projekte s področja varovanja kulturne dediščine.

Celoten proces deluje po načelu participacije, vanj pa so s strokovnim znanjem vključeni deležniki iz vsake sodelujoče države. Začel se je z izčrpno predstavitvijo vseh obravnavanih instrumentov politike, kar je bilo izhodišče za njihovo primerjavo. Analiza instrumentov politike iz šestih sodelujočih držav je pokazala, da kulturna dediščina ni vedno jasno opredeljena kot prednostno področje, vse države pa se zavedajo njenega razvojnega potenciala, zaradi česar jo vključujejo v svoje razvojne načrte kot del nekaterih širših tem. Kljub temu bi bilo treba politiko izboljšati ter pri tem določiti jasne in konkretne kazalnike, iz katerih bi bilo razvidno, kako financirani projekti vplivajo na lokalno skupnost in regionalni razvoj. Če instrumenti politike ne merijo svojih vplivov na podlagi vnaprej določenih kazalnikov, je zelo težko presoditi uspešnost posegov in ustrezno načrtovati prihodnji razvoj.

Z upravniki kulturne dediščine je bila nato opravljena anketa o dobrih praksah na področju zagotavljanja trajnosti kulturne dediščine, poleg tega so bili analizirani in zbrani tudi primeri dobrih praks, ki so že financirani v okviru instrumentov politike. Najnovejši rezultat projekta je praktični vodnik o trajnosti kulturne dediščine, v katerem so najprej opredeljeni izzivi in nevarnosti v povezavi z zagotavljanjem trajnosti dediščine, nato pa so predstavljene ustrezne rešitve. Največji izzivi so povezani z gospodarskimi, okoljskimi, družbeno-kulturnimi in političnimi pritiski, nanašajo pa se tudi na dediščinske vrednote in standardizacijo dediščine. Posebej so obravnavani izzivi, povezani z upravljanjem dediščine, saj je dobro upravljanje ključni dejavnik pri zagotavljanju trajnih dediščinskih projektov in upravičevanju naložb.

Dosedanje delo, opravljeno v okviru projekta, daje podlago za pripravo akcijskih načrtov v posamezni državi. Zadnje štiri faze projekta so namenjene izvajanju in spremljanju akcijskih načrtov, s čimer bodo pridobljene pomembne povratne informacije o rezultatih projekta. Pričakuje se, da bo projekt izboljšal razumevanje pomena samozadostnosti kot pametnega orodja za zagotavljanje dolgoročnih koristi naložb. Javne politike lahko olajšajo doseganje boljše obstojnosti in samozadostnosti kulturne dediščine, hkrati pa podpirajo doseganje odličnosti. Širjenje dobrih praks med oblikovalci politik, upravičenci in deležniki bi moralo vplivati na povečanje njihovih zmogljivosti, projekt pa bi lahko na koncu zagotovil boljše razumevanje in aktivacijo zasebnih sredstev v projektih s področja kulturne dediščine.

Namen projekta KEEP ON je zagotoviti dragocene informacije vsem deležnikom v EU, s posebnim poudarkom na prihajajoči kohezijski politiki, ki bo veljala za obdobje po letu 2020. V skladu z novo evropsko kohezijsko politiko za obdobje 2021–2027 bo ključna naloga

Slika 2: Muzej lanu v portugalskem mestu Ribeira de Pena (vir: Internet 2)

Slika 3: Samostan sv. Štefana v španski pokrajini Ribeira Sacra (vir: Internet 3)

na področju kulturne dediščine reševanje socialnih in gospodarskih izzivov, velik poudarek pa bo na rezultatih, kar naj bi pospešilo spremljanje in merjenje projektnih rezultatov ter omogočilo uvajanje sprememb. Proračunska sredstva, namenjena kulturi, naj bi se precej povečala (za 17 %), pri čemer bo dediščina med prednostnimi področji. Poleg tega nova kohezijska politika podpira povezovanje kulture in izobraževanja, kar naj bi rešilo problem nezadostnega znanja upravnikov kulturne dediščine. Proračun, namenjen progra-

mu Erasmus+, naj bi se tako podvojil. Znova je v ospredju tudi gospodarski vidik, poleg socialnih vprašanj in identitete, ki ponujajo nove priložnosti na področju kulturne dediščine. Med dosedanjimi razlogi za slabo samozadostnost dediščinskih projektov so predvsem njihovo slabo vrednotenje in neustrezni kazalniki uspešnosti. Med prednostnimi nalogami nove kohezijske politike je tudi opredelitev zgoščenih in primernih kazalnikov, na podlagi katerih bi se lahko končno zagotovila trajnost kulturne dediščine. Strateško načrtovanje zato

ne bi smelo biti samo modna muha, ampak orodje za krepitev in ohranjanje dediščinskih vrednosti za sedanje in prihodnje generacije. Po krizi zaradi pandemije covid-19 pa se bodo lahko prednostna področja spremenila in na področju kulturne dediščine se bodo lahko pojavili novi izzivi. Navedeno bo zahtevalo še več ustvarjalnosti in inovativnosti pri zagotavljanju obstojnosti in trajnosti kulturne dediščine, pri čemer bo lahko priprava akcijskih načrtov v okviru projekta KEEP ON še toliko pomembnejša in zahtevnejša.

.....
Daniela Angelina Jelinčić
Institut za razvoj i međunarodne odnose (Institut za razvoj in mednarodne odnose), Zagreb, Hrvatska
E-naslov: daniela@irmo.hr

Informacije o projektu in viri

Domača stran projekta: <https://www.interregeurope.eu/keepon/>

Internet 1: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Voorkant_Mari%C3%ABnburg_%27s-Hertogenbosch.jpg.

Internet 2: <http://www.ecomuseu-rpena.pt/museu-do-linho/>.

Internet 3: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parador_de_Santo_Estevo_-_Claustro_de_la_Porter%C3%ADa.jpg.